

GEOPOLITICS OF TURKEY IN CENTRAL ASIA

Mekhroj Karimjonov

Student

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Turkey, Central Asia, Geopolitics, Cultural diplomacy, OBOR, TITR

Received: 28.04.24

Accepted: 30.04.24

Published: 02.05.24

Abstract: This article examines the expansion of Turkey's role and influence in Central Asia, focusing on the post-Soviet period. It analyzes Turkey's strategic interests, cultural diplomacy and geopolitical actions within the region. The research used mixed and content methods to assess the influence of Turkey on the development of Central Asia, qualitative analysis of diplomatic relations.

TURKIYANING MARKAZIY OSIYODAGI GEOSIYOSATI

Mexroj Karimjonov

Talaba

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Turkiya, Markaziy Osiyo, Geosiyosat, Madaniy diplomatiya, OBOR, TITR

Annotatsiya: Ushbu maqolada Turkiyaning Markaziy Osiyodagi o'rnini va ta'sirining kengayishi ko'rib chiqilib, postsovet davriga e'tibor qaratiladi. Unda Turkiyaning strategik manfaatlari, i madaniy diplomatiyasi va mintaqa ichidagi geosiyosiy harakatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda Turkiyaning Markaziy Osiyoning rivojlanishiga ta'sirini baholash uchun diplomatik aloqalarning sifat tahlili ma'lumotlari aralash va kontent usullari qo'llanildi.

ГЕОПОЛИТИКА ТУРЦИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Мехрож Каримжонов

Студент

Ташкентский государственный университет востоковедения

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:	Турция, Центральная Азия, Геополитика, Культурная дипломатия, ОПОП, ТИТР.	Аннотация:	В данной статье рассматривается расширение роли и влияния Турции в Центральной Азии, уделяя особое внимание постсоветскому периоду. В нем анализируются стратегические интересы Турции, культурная дипломатия и геополитические действия внутри региона. В исследовании использовались смешанный и содержательный методы оценки влияния Турции на развитие Центральной Азии, качественный анализ дипломатических отношений.

KIRISH

Markaziy Osiyo respublikalarining mustaqillikka erishgani Turkiya tashqi siyosatiga yangi jihat qo'shdi. Sovuq urush davrida Turkiyaning G'arbga yo'naltirilgan tashqi siyosati SSSR parchalanganidan keyin Markaziy Osiyoga qaratildi. AQSH va G'arb bilan tez-tez keskinlashgan munosabatlariga muqobil izlayotgan Anqara Markaziy Osiyoni muqobil imkoniyat sifatida ko'ra boshladi. Turgut O'zal tashqi siyosatda o'z ta'sirini ko'rsatgan davrning millatchi nutqlari bilan bir qatorda, pragmatik bo'lishga ham harakat qildi. Turkiyaning Markaziy Osiyo siyosati O'zal'dan keyin asosan prezidentlik darajasida amalga oshirildi. Turkiya bilan Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida iqtisodiy, madaniy va siyosiy o'zgarishlar bo'lgan bo'lsa-da, ular yetarli darajaga yetmagan. Masalan, ikki tomonning import-eksportdagi tijoriy hamkorliklari bugungi kunda ham eng yuqori darajaga chiqmagan. Qolaversa, Turkiya mintaqaning asosiy dinamikasini hali to'liq idrok etgani yo'q. Madaniyat nuqtai nazaridan har ikki tomonning odamlari haligacha bir-birini tanimaydi. Turkiya; Tili mushtarak, tarixiy va madaniy aloqalari mushtarak bu davlatlar bilan aloqa va hamkorlik ko'plab sohalarda o'zaro manfaatlilik asosida jadal rivojlanmoqda. Turkiyaning mintaqaga nisbatan umumiy siyosati; Markaziy Osiyo davlatlarining mustaqil, siyosiy va iqtisodiy jihatdan barqaror, bir-biri va qo'shnilari bilan hamkorlikda, xalqaro hamjamiyat bilan integratsiyalashgan, demokratik qadriyatlarni qabul qilgan davlatlar sifatida mavjudligini umumlashtirib aytish mumkin. Bu siyosat bilan Turkiya mintaqada davlatlarining muhim hamkoriga aylandi. Turkiya bu davlatlarning mustaqilligini darrov tan oldi va bu davlatlarga iqtisodiy yordam berdi. Mintaqadagi mamlakatlarga yordam ko'rsatishda yetakchi bo'lgan Turk hamkorlik va muvofiqlashtirish agentligi (TIKA); ta'lim dasturlari, loyihalari va texnik yordami bilan mintaqada faol rol o'ynashda davom etmoqda.

ASOSIY QISM

Dunyoning eng yirik 20 iqtisodidan biri bo'lgan va o'sish ko'rsatkichlari bilan mintaqaning eng muhim o'yinchilaridan biri bo'lgan Turkiya, iqtisodiy va tijorat imkoniyatlari jihatidan mintaqa davlatlariga muhim sarmoya imkoniyatlarini taqdim etmoqda. Turkiya o'zaro oliy darajadagi tashriflar, mushtarak iqtisodiy komissiyalar, quruqlikdagi transport bo'yicha qo'shma komissiyalar, biznes kengashlari va yuqori darajadagi strategik hamkorlik kengashlari kabi mexanizmlar orqali bu davlatlar bilan hamkorlikni oshirish va diversifikatsiya qilishni maqsad qilgan. O'zbekiston, Qozog'iston va Qirg'iziston bilan munosabatlari strategik sheriklik darajasida, har uchala davlat bilan munosabatlari Oliy darajadagi strategik hamkorlik kengashi mexanizmi doirasida yolg'a qoyilgan. Tojikiston va Turkiya o'rtasida hamkorlik kengashi tashkil etilgan,. Turkmaniston bilan munosabatlarining ko'plab sohalarda, xususan, savdo-iqtisodiy, sarmoyaviy va shartnomaviy sohalarda jadal rivojlanamoqda. Turkiyaning mintaqa davlatlari bilan savdo hajmi 2019-yilda 8,5 milliard dollar bo'lsa, 2024-yilga kelib Turkiy Davlatlar Tashkilotiga (TDT) a'zo davlatlar o'rtasidagi eksport-import operatsiyalari hajmi yiliga 42 milliard dollarga yetdi mintaqada 4 mingdan ortiq turk shirkati faoliyat yuritmoqda. Turkiya, shuningdek, Turkiya stipendiyalari nomi ostida Markaziy Osiyo va boshqa mintaqa davlatlaridan kelgan talabalar uchun keng qamrovli stipendiya dasturini amalga oshiradi. O'rta Osiyo respublikalarida Milliy ta'lim vazirligiga qarashli turk maktablari mavjud. Turk-Qozoq xalqaro Hoja Ahmet Yesevi universiteti Qozog'istonning Turkiston shahrida, Turk-qirg'iz Manas universiteti Qirg'iziston poytaxti Bishkekda joylashgan. Turkiya Ikki tomonlama munosabatlarni rivojlantirish bilan bir qatorda turk dunyosida ko'p tomonlama hamkorlikka ham alohida ahamiyat bermoqda, Bu tushuncha bilan Turkiya va Turkiyzabon o'lkalar o'rtasida yangi bir ittifoq yaratish maqsadida. Turk dunyosining sivilizatsiya ildizlarini o'z ichiga olgan Turkiy davlatlar tashkilotining tashabbusi tashqi aloqalarini institutsional asosda kengaytirish yo'lidagi qadamlari ham buni korsatmoqda, Turk dunyosida hayajonga sabab bo'lgan bu istiqbolli loyiha ning keyingi integratsiya bosqichlariga olib chiqsh juda muhim hisoblanadi. Turkiya va Turkiy dunyo o'rtasidagi munosabatlarning strategik chuqurligining eng muhim omili Turkiyaning muhim siyosiy va iqtisodiy kuchga aylanganligidir. Kuchlilar bilan integratsiyalashish tendentsiyasining izlari ko'rilgan mintaqada Turkiyaning dunyo tartibida kuchli bir aktyor sifatida siyosiy va iqtisodiy mavjudligi Turkiya bilan mushtarak tarix va madaniyatga ega bo'lgan mintaqa xalqlari uchun zarur muhitni yartmoqda va , Turkiya tomon burilishni taminlamoqda. Turkiyaning Markaziy Osiyodagi turkiy respublikalar bilan aloqalari 31-yilini o'tkazgan bo'lsa, O'zal bilan bo'lgan yillar bundan mustasno, eng faol davr 2022 yil bo'ldi. Chunki, Turkiyaning Markaziy Osiyodagi nufuzi ortib bormoqda G'arb bilan tez-tez

keskinlashgan munosabatlariga muqobil izlayotgan Anqara Markaziy Osiyoda juda ko'p imkoniyatlarni ko'rmoqda. Markaziy Osiyodagi turk respublikalari bilan birga Xitoy va Rossiya bilan ham yaqinlasha boshladi. Darhaqiqat, Prezident Erdo'g'an dastlab 2022-yilda Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (ShHT) yig'ilishida, so'ngra Turkiy Respublikalar Davlat rahbarlarining Samarqandda bo'lib o'tgan sammitida ishtirok etdi. Keyin xuddi shu munosabatlarni mustahkamlash maqsadida Turkmanistonning Avaza shahrida Turkmaniston va Qozog'iston prezidentlari bilan uchrashdi. Vaqt ikkala tomon uchun ham juda mos edi. Chunki Turkiya Rossiyaning Ukrainaga bostirib kirishidan cho'chigan Turkiy Respublikalari uchun hayot ipidek edi. Qolaversa, Turkiya ikki qudratli davlat – Rossiya va Xitoy o'rtasida qolib ketgan Markaziy Osiyo uchun muqobil davlat vazifasini bajara oladi, Markaziy Osiyo hukumatlari Turkiya bilan qurol-yarog' va energetika bo'yicha keng hamkorlik bitimlari tuzsa olsalar, Rossiyaning monopolistik siyosatidan uzoqda energiya sotishni diversifikatsiya qilishlari mumkin bo'ladi. Agar ular neft yoki gazni Turkiyaga va undan tashqari Yevropaga sota olsalar, ular Rossiyaning o'z iqtisodiyotlari ustidan qudratini sezilarli darajada pasaytirishi va Turkiya va Yevropaning qolgan qismi bilan aloqalarini kuchaytirishi mumkin.

Markaziy Osiyoda o'sib borayotgan mavjudlik 1991-yilda Sovet Ittifoqi parchalanganidan keyin Anqara Markaziy Osiyo davlatlari bilan madaniy va iqtisodiy aloqalarni kuchaytirish maqsadida Turk hamkorlik va muvofiqlashtirish agentligini tuzdi. Oradan bir necha o'n yil o'tib, 2009 yilda Turkiy tilli davlatlar hamkorlik kengashi (Turkiy Kengash nomi bilan tanilgan) rasman tashkil etildi. 2021 yilda kengash o'zini Turkiy Davlatlar Tashkiloti deb o'zgartirishga qaror qildi. Besh a'zo - Ozarbayjon, Qozog'iston, Qirg'iziston, Turkiya va O'zbekiston va ikkita kuzatuvchi davlatdan (Vengriya va Turkmaniston) tashkil topgan tashkilot ishtirokchi-davlatlarida 170 millionga yaqin aholi istiqomat qiladi va umumiy yalpi ichki mahsuloti 1,5 trillion dollarni tashkil qiladi. Ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan yana bir jihat Turkiyaning mintaqaviy va iqtisodiy aloqalarni kengaytirishga intilishidir. Markaziy osiyo davlatlarinig asosiy manfati esa mintaqadagi geosiyosiy balansni ushlab turishdir. Anqara o'zini Xitoyning "Bir makon bir yo'l" dagi Rossiya mavqeiga muqobil sifatida ko'rsatib, Xitoy, Markaziy Osiyo va Yevropani bog'lovchi Yevroosiyo va jahon bozorlarida o'z ta'sir doirasi va rolini kengaytirishga intilmoqda. Moskva hali ham Markaziy Osiyoga ta'sir o'tkazishi mumkin bo'lsa-da, bu ta'sir susayib borayabdi va natijada Markaziy Osiyo hukumatlari muqobil sheriklar topishga intilmoqda Transkaspiy xalqaro transport marshruti (TITR), shuningdek, Yangi ipak yo'li sifatida ham tanilayotgan, ko'p tomonlama, multimodal transport yo'nalishi hisoblanadi. Yo'nalish Xitoyni Qozog'iston, Kaspiy dengizi, Ozarbayjon va Gruziya orqali Turkiya va Yevropa bilan bog'laydi. Hisob-kitoblarga ko'ra, TITR yiliga 75 000 dan 100 000 gacha

konteyner tashiy oladi. O'nlab yillar davomida Xitoy va Yevropa o'rtasidagi asosiy quruqlik aloqasi bo'lgan Rossiya bo'ylab o'tish o'rniga, TITR yangi qurilgan 826 kilometr uzunlikdagi Boku-Tbilisi-Kars (BTK) temir yo'li bilan Rossiyani chetlab o'tadi. Ba'zan Yangi Ipak yo'lining turkcha varianti deb ataladigan BTK temir yo'li Yevropa bozorlariga chiqish uchun Ozarbayjonning Boku shahridagi Kaspiy dengizi bo'yidagi Olat portidan Gruziya orqali Turkiyaning Kars shahrigacha cho'zilgan. Taxminan 4,5 milliard dollarga baholangan Xitoy-Qirg'iziston-O'zbekiston temir yo'li loyihasi (OBOR) Xitoyni Qozog'iston, Turkmaniston, Eron va Turkiya orqali Yevropa bilan bog'lashni maqsad qilgan. Bu bilan u yo'lni taxminan 900 kilometrga, sakkiz kunga qisqartirish hamda Rossiyani aylanib o'tishni maqsad qilgan. 2022 boshida Xitoy, Qirg'iziston va O'zbekiston tomonidan o'tkazilgan uch tomonlama onlayn uchrashuvdan so'ng, iyun oyi boshida Xitoyning Taraqqiyot va islohotlar milliy komissiyasi transmilliy CKU temir yo'li qurilishi 2023 yilning bahorida boshlanishini e'lon qilgan edii. Xitoy omili So'nggi yillarda Moskva va Anqara o'rtasida siyosiy va iqtisodiy aloqalar mustahkamlangan bo'lsa-da, hozirgi voqealar Moskva emas, balki Pekinning Anqaraga yaqinlashayotganidan dalolat beradi. Turkiya va Xitoy uchun ikki tomonlama munosabatlarning mustahkamlanishi ularning tashqi siyosat maqsadlarini qo'llab-quvvatlaydi. Pekin uchun Anqaraning strategik mavqei, Xitoyning "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi (OBOR) uchun muhim yo'nalishda joylashgani hamda Yevroosiyo, Yaqin Sharq va O'rta er dengizi o'rtasida joylashgani Pekin Turkiy mamlakatlarda katta ta'sir o'tkazish uchun maydonchai sifatida foydalanishi mumkinligini anglatadi. 2010-yilda strategik hamkorlik to'g'risidagi bitimdan so'ng ikkala davlat ham yuqorida tilga olingan Transkaspiy xalqaro transport yo'nalishi bo'yicha memorandumni imzoladilar. TITR OBORni to'ldirish uchun mo'ljallangan. Bundan tashqari, Erdo'g'on Pekinga bir necha bor tashrif buyurgan. Turkiyaning Markaziy Osiyodagi ta'siri sezilarli va o'sib bormoqda, bu iqtisodiy, madaniy va geosiyosiy omillarning uyg'unligi bilan bog'liq. Turkiya-Markaziy Osiyo munosabatlarning kelajagi mintaqaning rivojlanayotgan xavfsizlik dinamikasiga, iqtisodiy integratsiyaga va global kuchlarning o'zaro ta'siriga bog'liq bo'lishi mumkin. Turkiya o'z rolini ta'minlashda davom etar ekan, Markaziy Osiyo taraqqiyoti va mintaqaviy hamkorlik traektoriyasini shakllantirish salohiyatiga egadir. Turk hokimiyatining (qayta) paydo bo'lishi Anqaraning global miqyosda muhimroq rol o'ynashdan manfaatdor ekanligini uning Tolibon boshqaruvidagi Afg'oniston va Suriya qochqinlari inqirozi bilan bog'liq faoliyati ko'rsatib turibdi. Anqaraning Markaziy Osiyo va Xitoy bilan mintaqaviy aloqa va iqtisodiy hamkorlikni kengaytirishga intilishining bir qismi sifatida Turkiya Rossiya orqali o'tadigan yo'nalishlarga muqobil yo'llarni o'rnatishni maqsad qilgani. Yangi savdo yo'llarining yaratilishi va Turkiyaning Markaziy Osiyoga bo'lgan qiziqishi ma'lum darajada Turkiyaning

ichki energiya ehtiyojlari bilan bog'liq bo'lsa-da, bu Anqaraning mintaqadagi madaniy va iqtisodiy ta'siriga asoslanadi. Rossiya Ukraina bilan urush olib borayotgan bir paytda Turkiya o'zining global ambitsiyalari va tashqi siyosat maqsadlarini mustahkamlab, o'zini Osiyo, Yevropa va Yaqin Sharq o'rtasidagi asosiy "bog'lovchi" sifatida ko'rsatmoqchi. Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun Turkiyaning Yevroosiyo qudrati sifatida yuksalishi mintaqadagi turli mamlakatlar o'rtasida tovarlar va potentsial odamlarni tashish orqali yangi savdo imkoniyatlari va mintaqaviy aloqalarga olib keladi. Shu bilan birga, Turkiyaning ishtiroki Markaziy Osiyo davlatlari va Xitoy uchun Rossiya ishtirokisiz Yevropa va jahon bozorlariga kengroq chiqish imkonini beradi. Markaziy Osiyo davlatlari Rossiya va Xitoydan mustaqil ravishda o'z manfaatlarini ta'minlash uchun ushbu imkoniyatlardan foydalanib, bundan ko'proq foydalanishlari mumkin.

Turk davlatlarining hamkorligini tarixiy va geosiyosiy voqeliklar talab qilmoqda. Turli xil iqtisodiy boyliklari va kuchli tomonlariga qo'shimcha ravishda, bu mamlakatlarning har biri qondirilishi kerak bo'lgan turli ehtiyojlarga ega. Samarqand sammiti bu borada muhim ahamiyatga kasb etdi. TDT har doim terrorizm, ekstremizm va separatistik harakatlarga qarshi kurashga e'tibor qaratib, xavfsizlik masalalarini o'z kun tartibida birinchi o'ringa qo'ygan. Savdo-iqtisodiy salohiyatni oshirish va madaniy aloqalarni yaxshilash kun tartibidagi boshqa muhim masalalardan biridir. Turk dunyosining geosiyosiy qiymati ortdi Qo'shma Shtatlar Afg'onistonni tark etgach, O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqaning geosiyosiy parametrlari kontekstida ikki jihatdan ahamiyat kasb etdi. Birinchisi, global xavfsizlik, ikkinchisi, mintaqadagi geosiyosiy vaziyat. Shu bois mintaqada davlatlarining diqqat-e'tibori aynan shu yo'nalishga qaratilib, Afg'onistondan tevarak-atrof mamlakatlarga tarqaladigan har qanday beqarorlik unsuri diqqat bilan kuzatila boshlandi. Turk davlatlari orasida eng katta tahdid DEASH, PKK va shunga o'xshash terror tashkilotlaridir, Bugungi kunda Naxchivan/Zengezur yo'lagi Turkiya davlatlarini bevosita bog'lagani uchun juda muhim. Boshqa tomondan, logistikadagi byurokratik to'siqlarni bartaraf etish uchun oddiy choralar ko'rish kerak. Shu tariqa tarixiy Ipak yo'li ham qayta tiklanadi.

XULOSA

Turkiyaning qiziqishi va mintaqada Rossiyaga aniq va ishonchli muqobilni taqdim etish qobiliyatiga ega ekanligi bu davlatlar uchun juda katta imkoniyatdir. Ushbu mulohazalar, shuningdek, Rossiyaning Ukrainaga va umuman Moskva nuqtai nazaridan G'arbga qarshi urushining natijasi Markaziy Osiyo va Kavkaz hukumatlari uchun o'ta muhim ahamiyatga ega ekanligini aniq. Rossiyaning mag'lubiyati nafaqat butun Evropa uchun, balki Markaziy Osiyo va Janubiy Kavkaz hukumatlari uchun ham xavfsizlikni kuchaytirishga yo'l ochadi.. Biroq,

Rossiyaning g'alabsi Markaziy Osiyoni kelgusida o'z xavfsizligiga ishonch hosil qila olmasligiga sabab boladi. Albatta, hech qanday xorijiy armiya,, Moskva muvaffaqiyat bilan urushni tugtsa , Markaziy Osiyo xavfsizligi va/yoki hududiy yaxlitligiga tahdid solsa, ularni qutqarmaydi, Markaziy Osiyoda integratsion, har turli parametrlar bo'yicha mintaqadagi barcha mamlakatlarni qoniqtirishi mumkin bo'lgan umumiy platforma ishlab chiqilshi zarur tarixdagi birlashaolmaslik hatosini qaytarmaslik kerak kekusida mintaqadagi biror davlat uchun xavf tugilsa birashib javob beradigan ittifoqga extiyoj mavjud.TDT hozirda bunday imkoniyat taqdim qila oladiga tashkilot bolishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- (1) Turkey's Growing Influence in Central Asia – The Diplomat.
<https://thediplomat.com/2022/10/turkeys-growing-influence-in-central-asia/>.
- (2) Turkey's new push into Central Asia - Novastan English.
<https://novastan.org/en/kazakhstan/turkeys-new-push-into-central-asia/>
- (3) Ainur Yerbolayeva: "Türkiye'de Orta Asya ile İlgili Araştırma Yapan Kurumlar"
- (4) Avcı, E. (2022). Türkiye'nin Orta Asya Politikalarının Dönemsel Analizi. Bilge Strateji,
- (5) <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>
- (6) Turgut Özal'ın Orta Asya (Türkistan) Politikası **Erdem EREN**
- (7) <https://eastasiaforum.org/2024/02/26/central-asia-caught-in-a-geopolitical-tug-of-war/>
- (8) Is This Turkey's Hour in Central Asia? Published in *Analytical Articles* By Stephen Blank
- (9) Alessandro Arduino is Affiliate Lecturer at the Lau China Institute, King's College London. This article is part of an EAF special feature series on 2023 in review and the year ahead.